

Ciechociński Park Zdrowia, czyli „miniatura morza południowego” (1932-2001)

Waldemar Affelt
Gdańsk, Polska
Aldona Nocna
Ciechocinek, Polska

*Należy gorliwie inwentaryzować to,
co jeszcze nam pozostało,
bo czasy są zmienne i nie jeden szczegół może
na zawsze zagaść.*

Marian Raczyński¹, 1934 r.

Wstęp

Dzieje kąpieliska ciechocińskiego rozpoczyna inicjatywa Stowarzyszenia Lekarzy Zdrojowych z 1929 r. w sprawie zbudowania tu Parku Zdrowia – czwartego obok istniejących już parków: Zdrojowego z 1875 r., Sosnowego z 1889 r. i Tężniowego z 1908 r.² Zlokalizowano go na zupełnie pustym i zacisznym terenie między tężniami. Ciechocińskie tężnie nasycają powietrze solankowym aerozolem, wzbogaconym w ozon dzięki promieniom słonecznym. To jest główny argument reputacji uzdrowiska, gdzie do zabiegów stosuje się także sól warzona, szlam i ług warzelniany miejscowej produkcji³. Koncepcję Parku Zdrowia sformułowali inż. A. Łęczycki i arch. R. Serwaczyński, a opracował dr Tadeusz Chrapowicki (1903-1984), ówczesny kierownik ćwiczeń fizycznych w Ciechocinku. Natomiast

projekt kąpieliska sporządzili i realizację nadzorowali arch. Romuald Gutt (1888-1974) oraz inż. Aleksander Szniolis (1891-1963), a obliczenia statyczne i rysunki wykonawcze konstrukcji żelbetowych wykonał inż. H. Wąsowicz⁴. Budowę rozpoczęto w połowie maja 1931 r., a zakończony obiekt oddano do użytku z końcem maja 1932 r. Koszt inwestycji wyniósł 900 tys. zł., w tym 200 tys. stanowiły roboty instalacyj-

4. Gutt Romuald, Szniolis Aleksander, *Pływalnia solankowo-termalna w Ciechocinku*, „Architektura i Budownictwo”, nr 3, 1932, s. 368-378.

1. Okładka informatora na nowy sezon kuracyjny; kaskada solankowa z fontanną nad basenem termalnym jest przekształcana podobnie jak wizerunek tężni nr 3, czym podkreślono ich atrakcyjność. (Fot. ze zbiorów autorki)

1. Raczyński Marian, *Materiały do historii Ciechocinka od początkowania budowy warzelniów soli do wybuchu Wielkiej Wojny*, Warszawa (nakładem autora), 1935, s. VIII. M. Raczyński (1864 - 1942) pełnił funkcję dyrektora Zakładu Zdrojowego w latach 1896- 1927; za zasługi dla Ciechocinka Rada Miejska nadała mu tytuł honorowego obywatela miasta. Towarzystwo Przyjaciół Ciechocinka ufundowało tablicę pamiątkową ku czci Bolesława i Mariana Raczyńskich, która została umieszczona w holu łazienek nr 3.

2. Iwanowska-Jeske Danuta (red.), *Uzdrowisko Ciechocinek*, Wydawnictwo „Sport i Turystyka”, Warszawa 1983, s. 32.

3. Sprawy funkcjonowania warzelni soli w Ciechocinku omówiono szczegółowo w: Affelt Waldemar, *Salina ciechocińska - unikatowe dzieło inżynierii budowlanej w potrzebie*, VI Konferencja Naukowo-Techniczna REW-INŻ „Inżynierskie Problemy Odnowy Staromiejskich Zespołów Zabytkowych”, t. 2, Politechnika Krakowska, Kraków 2004, s. 7-18.

2. Odjazd prezydenta Ignacego Mościckiego po ceremonii otwarcia kąpieliska 4 czerwca 1932 r. na tle tężni nr 1. Widoczne skrzydło budynku z szatniami męskimi. (Fot. ze zbiorów autorki).

ne. Za tę realizację projektanci otrzymali nagrodę pieniężną w wysokości 300 zł w ramach Krajowego Olimpijskiego Konkursu Sztuki w kategorii „architektura” - konkursu związanego z XI igrzyskami olimpijskimi w Berlinie w 1936 r. W trzydzieści lat później Guttowi za całokształt twórczości przyznano pierwszą Nagrodą Honorową SARP.

Romuald Gutt w kąpielisku ciechocińskim zintegrował zespół obiektów budowlanych z otoczeniem i terenami zielonymi wokół Parku Tężniowego, zaprojektowanymi przez Zygmunta Hellwiga (1899-1958) - bardziej znanego z dywanów kwiatowych ułożonych w kilka lat później z ponad stu tysięcy sadzonek wzdłuż ulicy Nieszawskiej i kultywowanych do dzisiaj. Dwa lata po udanej realizacji kąpieliska, Romuald Gutt (wspólnie z Józefem Jankowskim) zbudował w Ciechocinku słynny funkcjonalistyczny budynek poczty. Innymi modernistycznymi obiektami w Ciechocinku są wysoka na ponad 30 m kubeczna miejska wieża ciśnienia wg proj. Wł. Klimczaka (1878-1929) z 1928 r., zlokalizowana w Parku Sosnowym oraz konstruktywistyczny budynek miejskiej hali targowej z 1938 r. Te cztery rządowe i komunalne inwestycje stały się ikoną no-

3. Część centralna budynku szatniowego kąpieliska widoczna od strony miasta, lata 30. XX w. (Pocztówka ze zbiorów autorki).

wych czasów i młodej polskiej państwowości.

Program, architektura, wzornictwo

Cele programowe Parku Zdrowia przedstawiono następująco (pisownia wg oryginału): „Pod tą nazwą powstaje na rozległym 26-hektarowym terenie między tężniami wielki ośrodek przyrodolecznicy, odpowiednio zadrzewiony i wyposażony w otwarty basen solankowy, plaże, boiska i place do ćwiczeń metodycznych, gier i zabaw ruchowych, ogródki jordanowskie i stadion sportowy. Tam, w bezpośrednim zetknięciu z przyrodą, w idealnych, dzięki bliskości tężni, warunkach klimatycznych, znajdują szerokie rzesze ludzi lekko chorych i osób towarzyszących, zdrową rozrywkę i przemyślaną, dozorowaną przez lekarza zaprawę fizyczną. Całe zastępy dzieci wątłych ze skłonnością do zółzów i skaz, otrzymają w odpowiednio urządzonej ogródkach jordanowskich należytą opiekę i leczenie profilaktyczne”. Dalej omówiono tzw. dział: I – dla dorosłych: boiska, plaże piaskowe i trawniki do kąpeli słonecznych; II – dla dzieci z mleczarnią i zakładem kefirowym; III – solankowy basen kąpielowy z infrastrukturą techniczną, rekreacyjną i rozrywkową. Planowano również – „ośrodek propagandy kultury dla ćwiczeń cielesnych i sportu”, obejmujący niewielki stadion z kilkutorową bieżnią, boiska, i kort tenisowy, strzelnicę, tereny łucznicze i pole golfowe. Wokół tężni miały powstać „szerokie aleje o łącznej długości około 3 kilometrów z torami dla pieszych spacerów i jazdy rowerowej”⁵.

Z tego ambitnego zamierzenia zdołano zrealizować przed wojną jedynie dział III – kąpielisko solankowe – inwestycję wymagającą wyjątkowo surowego reżimu higienicznego⁶. Przedsięwzięciu temu poświęcono wiele uwagi w monumentalnej publikacji Ministerstwa Spraw Wojskowych⁷. Wytyczne i zalecenia projektowe zawarte w rozdziale „Kąpieliska otwarte i stadiony pływackie” zilustrowano czterema rysunkami i czterema fotografiami ukazującymi właśnie inwestycję w Ciechocinku jako modelową. Stwierdzono przy tym, że „każde kąpielisko otwarte powinno obejmować: (1) basen kąpielowy, sportowy i dla dzieci z niezbędnymi szatniami i natryskami; (2) plaże piaskowe lub trawnikowe; (3) boiska do gimnastyki, gier i zabaw; (4) urządzenia do kąpeli powietrznych, ewentualnie urządzenia rozrywkowe na basenie”⁸.

5. (bez autora) Ciechocinek 1932. *Informator na nowy sezon leczniczy*. Wydawnictwo Komisarza Rządowego w Ciechocinku (zbiory prywatne autorki).

6. Szmurło Jan, *Klimatyczne i lecznicze walory Ciechocinka – Cieplicy*, Wydawnictwo Państwowego Zakładu Zdrojowego w Ciechocinku – Cieplicy, Włocławek 1934, s. 18: „Na basen dopuszczani są goście kąpielowi po przejściu przez kontrolę lekarską i po uprzednim i dokładnym obmyciu ciała w ciepłym i chłodnym natrysku”.

7. Król Aleksander (red.), *Budownictwo wojskowe 1918-1935*, t. II, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Warszawa 1936.

8. Ibidem, s. 643.

W Ciechocinku program ten zrealizowano z nadadkiem. Powstały tu następujące obiekty i urządzenia⁹:

- trzykondygnacyjny budynek główny o długości 104 m, szerokości 54 m i kubaturze 5500 m³, mieszający w podziemiu kotłownię, kuchnię i zaplecze gospodarcze, w przyziemiu kasy i rozbieralnię z zapleczem szatniowo-sanitarnym, na wysokim parterze kawiarnię i restaurację, a na piętrze pokoje administracyjne i balkon dla orkiestry;

- tarasy kawiarni (między budynkiem a basenem) wyłożone płytami betonowymi i cegłą klinkierową oraz posadzka taneczna z terrakoty;

- basen kąpielowy z wydzielonymi sekcjami: dziecięcą (32 x 20 m, głębokość 0,15-0,90 m), kąpielową dla dorosłych (40 x 60 m, głębokość 0,90-1,50 m) i sportową (40 x 20 m, głębokość 1,50-3,50 m);

- budynek filtrów i odżelaziaczy, osłonięty od strony basenu tarasowym ogrodem skalnym, zwieńczonym konstrukcją kaskady z fontanną solankową na szczycie;

- plaże piaskowe o szerokości 33 m po obu stronach basenu oraz trawniki, boiska i plaża pochyla z wystawą na południe;

- ogródek jordanowski z budynkiem w randowym, usytuowany z prawej strony alei wejściowej.

Teren kąpieliska kończył się za budynkiem filtrów, gdzie za ogrodzeniem widniała czynna do dzisiaj zabytkowa pompownia pochodząca jeszcze z czasów uruchamiania zespołu tężni¹⁰.

9. Gutt R., Szniolis A., op. cit. s. 373.

10. Wg opisu w karcie ewidencyjnej zabytku, budynek pompowni pochodzi z lat 30. XIX w., ale bardziej prawdopodobnym wydaje się wzniesienie tego obiektu w związku z budową tężni nr 3, czyli nie wcześniej, niż w latach 60-tych XIX w.

4. Kaskada termalna - fontanna napowietrzająca solankę w celu odżelazienia. Poniżej taras plaży piaskowej. (Pocztówka ze zbiorów autorki).

Obecnie z terenem dawnego kąpieliska sąsiadują: z lewej strony ogrodzony stadion piłkarski CKS „Zdrój”, a z prawej - swobodnie ukształtowana zieleń.

W układzie przestrzennym budynku głównego kąpieliska zaskakuje asymetryczna kompozycja skrzydeł mieszczących szatnie. Jej wyjaśnienie znajdujemy w normatywach technicznych projektu, gdzie przyjęto „przelotność jednej kabiny” ze względu na czas potrzebny na rozebranie się i ubranie jako „4 osoby /godz. w szatniach męskich i 3 osoby/godz. w szatniach kobiecych”¹¹. Zatem przy założeniu równej frekwencji mężczyzn i kobiet (równouprawnienie sic!), ilość kabin w szatniach kobiecych należało odpowiednio zwiększyć. Pojemność całkowitą

11. Król Aleksander (red.), *Budownictwo wojskowe 1918-1935*, t. II, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Warszawa 1936, s. 664.

5. Skocznia 3-metrowa o konstrukcji żelbetowej na tle tężni nr 2. (Fot. Czesław Olszewski, źródło: www.fotopolis.pl).

6. Kaskada solankowa, stan w październiku 2007 r. (Fot. A. Nocna).

kąpieliska obliczono, przyjmując „po 4 m² powierzchni wody na 1 osobę w basenie kąpielowym, po 8 m² na osobę w basenie sportowym, po 2,5 m² na osobę w basenie dla dzieci; na plażach można liczyć po m² na osobę dorosłą i m² na dziecko, wreszcie na boiskach po 20 m² na osobę dorosłą i po 10 m² na dziecko”. W efekcie przewidziano w szatni pań 676, a w szatni panów – 394 miejsc¹².

Zakładana wielka liczba użytkowników sprawiła, że przedmiotem zainteresowania plastycznego stały się „wieszaki uniwersalne, wprowadzone w kąpielisku w Ciechocinku: są to wieszaki z drutu, zaopatrzone w ramiączka, haki do zawieszania obuwia i woreczki siatkowe na drobne przedmioty. Wieszaki te dają się łatwo dezynfekować, a zawieszają się je po kilka, w specjalnych szafkach metalowych, dobrze przewietrzanych”¹³. Rozwiązanie to autorzy sprawozdania z ramienia Ministerstwa Spraw Wojskowych uznali za „polecenia godne”.

Konstrukcje, materiały, instalacje

Do konstrukcji niecki basenu i budynku wykorzystano żelbet, elewację budynku głównego wykonano z cegły klinkierowej w różnych odcieniach czerwieni, a elewację skrzydeł szatniowych z białej cegły silikatowej. Oknom nadano quasi-przemysłowy wygląd, osadzając szyby w ramach z profili żelaznych. Do posadzek w rozbiornikach użyto ksyrolitu¹⁴, a do ścianek działowych toalet i natrysków - białych szkliwionych kształtek ceramicznych o zaokrąglonych krawędziach. Za popis architektoniczno-konstrukcyjny

12. Gutt R., Szniolis A., op.cit. s. 371.

13. Król Aleksander, op. cit., s. 664.

14. Ksyrolit, inaczej skałodrzew – mieszanina cementu magnezowego z wypełniaczami organicznymi (trociny) lub mineralnymi (mączka kamienna, talk) i barwnikami, stosowana do wykonywania posadzek bezspoinowych na mokro lub do produkcji płytek posadzkowych, mało odporna na wilgoć, ale zwana posadzką ciepłą, ze względu na wrażenie przy dotyku gołą stopą.

można uznać płytę dachu budynku centralnego o wzniesionych ku górze okapach, który został rozwiązany jak wiata oparta na smukłych, okrągłych słupach, sprawiając wrażenie jakby unosiła się nad budynkiem. Elegancką formę nadano żelbetowym ślizgom (zjeżdżalniom): 2-metrowemu dla dzieci (zachowany) i 5-metrowemu dla dorosłych (niezachowany) oraz żelbetowej skoczni o wysokości 3 m, zaopatrzonej w barierki z rur stalowych wygiętych opływowo zgodnie z kanonem *streamline*. Malowniczość tych obiektów była powodem tego, że utrwalano je na licznych fotografiach, choć w sensie formalnym do konstrukcji skoczni zgłaszano pewne zastrzeżenia¹⁵. Ostatnio barierki skoczni, podobnie jak i inne metalowe elementy „znikły”.

Dno basenu zaprojektowano z żelbetowych płyt o grubości 15 cm. Żelbetowa ściana basenu ma przekrój odwróconego teownika o nierównych półkach i obustronnie skośnych narożnikach. Zakończenie ścian u góry na całym obwodzie stanowi „przewał”, przez który przelewa się nadmiar wody z basenu do brodzika.

Inż. Szniolis zaprojektował technologię przepływu wody. Surowa solanka trafiała najpierw do fontanny (zwanej kaskadą) i pod własnym ciśnieniem tryskała, tworząc malowniczy pióropusz promieniście bijących w górę strumieni, które załamywały się i spadały do basenu, ulegając jednocześnie przewietrzeniu. Wytrącały się wówczas sole żelaza, wychwytywane kolejno przez osadnik, złoża kontaktowe i filtry. Z budynku filtrowni odzellaną solankę podawano do płytkiej części basenu, gdzie mieszała się ze słodką wodą wodociągową w równej ilości. Instalacja pompowa umożliwiała również filtrowanie wody z basenu. Kaskada solankowa była częstym motywem fotografii pamiątkowych, gdyż spadające z wysokości 5 m strumienie ciepłej solanki masowały barki i plecy ustawiających się pod nią kuracjuszy.

Wydarzenia, ludzie, wspomnienia

Otwarcie ciechocińskiego kąpieliska zostało szczegółowo opisane w „Głosie Nieszawskim” nr 15 z 11 czerwca 1932 r. Prezydent Ignacy Mościcki (1867-1946) przybył tu na wypoczynek i kurację 3 czerwca 1932 r. Powitany przez władze powiatu i miasta, zamieszkał w ówczesnym Domu Zdrojowym (obecnie siedziba Przedsiębiorstwa Uzdrowiskowego Ciechocinek SA). Następnego dnia o godz. 15.30 rozpoczęła się uroczystość: tężnie udekorowano barwami narodowymi, przybyli przedstawiciele władz i urzędów oraz delegacje z pocztami sztandarowymi.

15. Król Aleksander, op. cit., s. 450, gdzie napisano: „widać również piękną w linii, aczkolwiek nieprzepisową sztywną skocznię 3 m”. Owa „nieprzepisowość” znaczy niezgodny z wymaganiami brak trampoliny, gdyż ten sam autor na s. 451 stwierdza, że „trampoliny winny być nieco elastyczne i mieć najmniej 4 m długości oraz 50 cm szerokości”.

Prezydent RP nadjechał limuzyną i orkiestra wojskowa zagrała hymn państwowy. Dostojnego gościa powitał Dyrektor Departamentu Zdrowia dr Eugeniusz Piestrzyński, wskazując, że Państwowe Zdrojowisko Ciechocinek ma podwójną uroczystość – ma zaszczyt gości prezydenta, który: „przez wybór Ciechocinka, jako miejsca swego dłuższego pobytu, dał niedwuznaczną wskazówkę, że można i należy, zwłaszcza w czasach obecnych, szukać zdrowia i wypoczynku we własnej Ojczyźnie, tak bogato przecież przez przyrodę obdarowaną we wszystkie rodzaje wód leczniczych.”

18 czerwca na kilka godzin zjechał do Ciechocinka marszałek Józef Piłsudski, aby omówić z prezydentem bieżące sprawy zagraniczne, po czym wrócił samochodem do Warszawy¹⁶. To wydarzenie spowodowało, że dla takich okoliczności zbudowano w następnym roku Dom Reprezentacyjno-Dochodowy, zwany dziś Dworkiem Prezydenta RP, który miał być miejscem zamieszkania głowy państwa przebywającej w Ciechocinku. Jednakowoż następnym gościem tej rangi stał się dopiero prezydent Aleksander Kwaśniewski w 2002 r. – który stał się, niestety, pierwszym rokiem wyłączenia kąpieliska z użytkowania po 70 latach świetności.

W kawiarni kąpieliska odbywały się muzyczne poranki i podwieczorki. Jazzband Szy-

mona Kataszka i Zygmunta Karasińskiego grał fokstrota ich kompozycji i do ich tekstu¹⁷. Występowała też orkiestra Artura Golda i Jerzego Petersburskiego, a w 1933 r. pojawiła się w rewii Lucyna Messal – słynna Messalka.

Ciechociński basen solankowo-termalny uwieczniono na taśmie filmowej w ujęciu kilku scen komedii muzycznej w jidysz „Mamele” z 1938 r., w reżyserii J. Grena, ze słynną aktorką amerykańską Molly Picon w roli tytułowej mateczki. W latach 70-tych wykorzystano pływalnię i trasę spacerową wzdłuż tężni jako plan filmowy polskiego serialu telewizyjnego „Daleko od szosy”. Basen uczynił miejscem akcji Bolesław Fac w powieści „Misja specjalna” wydanej w 1982 r.

Zakończenie

W czasach II wojny światowej Ciechocinek nazwano *Hermannsbad*, a kąpielisko przeznaczono tylko dla Niemców. Zachowana ikonografia dokumentuje znakomity wówczas stan utrzymania tego obiektu¹⁸. Po wojnie pływalnia stała się popularnym miejscem wypoczynku kuracjuszy, mieszkańców a także weekendowych turystów z Torunia, Bydgoszczy, Łodzi i Poznania. W roku 1976 przeprowadzono jej modernizację,

16. Data pobytu Józefa Piłsudskiego jest podawana różnie: 18 czerwca wg artykułu w „Dzienniku Kujawskim” oraz w *Pamiętniku adiutanta marszałka Piłsudskiego* Mieczysława Lepeckiego, Warszawa 1988, a 19 czerwca wg *Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego* Wacława Jędrzejewicza.

17. Cichowicz Cezary (red.), *Tygodnik Komisji Zdrojowej*, „Ciechocinek – Zdrój”, 1933, nr 2. Słowa tej piosenki były następujące: *Na pływalni jest najmilej siup! Bo tam się czujesz młodszy o dziesięć lat; Tu ma każdy ten przywilej siup; Bo może sobie gwizdać na cały świat; Ze popularne są solanki; Dowodem tego są te wszystkie randki; Na pływalni jest najmilej siup! Tu każda z pań wygląda jak róży kwiat.*

18. Nocna Aldona, *Basen solankowy*, „Zdrój Ciechociński”, 2001, nr 3.

7. Część centralna budynku szatniowego kąpieliska od strony miasta, stan w październiku 2007 r. (Fot. A. Nocna).

a 29 października 1993 r. wpisano zespół do rejestru zabytków¹⁹. 12 czerwca 2002 r. z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Ciechocinka odsłonięto na budynku już wówczas nieczynnego kąpieliska granitową tablicę, upamiętniającą 70-tą rocznicę otwarcia²⁰, skąd wkrótce ukradli ją nieznani sprawcy. Fotoreportaż na okładce „Zdroju Ciechocińskiego” z października 2003 r. pokazuje zdjęcia zrujnowanej pływalni²¹.

W styczniu 2005 r. w Muzeum Architektury we Wrocławiu otwarto wystawę fotogramów Czesława Olszewskiego „Dekada swingu. Architektura modernistyczna w Polsce lat trzydziestych XX wieku”, za logo której obrano wizerunek ciechocińskiej kaskady solankowej. Oprócz tego, pośród kilkudziesięciu zdjęć osiem ukazuje

19. Województwo kujawsko-pomorskie, poz. 322A. Wpis obejmuje pływalnię z budynkiem przebieralni, przyległy Park Tężniowy z lat 1875 i 1930 oraz budynek pompowni (hydrofornia).

20. Nocna Aldona, *70 lat basenu, „Zdrój Ciechociński”*, 2002, nr 6.

21. Nocna Aldona, *Letnia atrakcja Ciechocinka, „Zdrój Ciechociński”*, 2003, nr 10.

Park Zdrowia. Ta śródlądowa „miniatura morza południowego²²” była chlubą II Rzeczypospolitej. Ucieleśniała bowiem nie tylko estetykę modernizmu, ale również tożsamość narodową i szczytny cel – zdrowie, stając się dokumentem naszej społeczno-gospodarczej historii.

Dziś znajdujemy zaledwie ślady dawnej świetności zespołu. Mimo to wciąż jeszcze możliwa jest jego restytucja techniczna i rewaloryzacja architektoniczna. Może zatem jest jeszcze nadzieja, że wartości kulturowe i społeczno-ekonomiczne tego unikatowego zabytku będą przywrócone?

22. W prospekcie z lat 30-tych „*Ciehocinek. Cieplica. Sezon kuracyjny od 1. V. – 31. X.*” zaprojektowanym przez Z. Gardzielewskiego z fotografiami A. Czarneckiego (zbiory autorki) czytamy: „*największy basen w Europie z plażą 20000 m² otoczony olbrzymim nowoczesnym t. zw. 'parkiem zdrowia', między trzema tężniami, stwarza malowniczy wygląd i daje łagodne warunki atmosferyczne. Dzięki stałej temperaturze 22° C i zawartości 1½ % solanki otrzymujemy miniaturę morza południowego, co poza stroną rozrywkowo-sportową ma cenne właściwości lecznicze w neurastenii, wyczerpaniu nerwowym i fizycznym, krzywiccy, skrofulozie i innych.*”

Waldemar J. Affelt, dr inż.

Politechnika Gdańska, Wydział Inżynierii Łądowej i Środowiska,
zainteresowania naukowe: historia inżynierii budowlanej; badanie, analiza, interpretacja i popularyzacja wartości kulturowych i społeczno-ekonomicznych zabytków techniki, przemysłu i budownictwa;
dziedzictwo techniki i rozwój zrównoważony
e-mail: affew@pg.gda.pl

Aldona Nocna, mgr filologii polskiej,

nauczyciel dyplomowany w Liceum Ogólnokształcącym im. Stanisława Staszica w Ciechocinku
zainteresowania: badania źródłowe historii lokalnej, upowszechnianie wiedzy o kulturze,
popularyzacja zabytków Ciechocinka
e-mail: ada.nocna@pro.onet.pl